

Handgemaakte jurk van ontwerpster Iris van Herpen.

Stoelen van ontwerper Maarten Baas, gemaakt van industriële klei.

Kamerscherm van Studio Job, rozenhout ingelegd met gekleurde exotische houtsoorten.

Zilveren filigraan van Harmen Brethouwer.

Breipennen, borduurgaren, beitels en macramépatronen kunnen weer van de zolder worden gehaald. Het ambacht is definitief terug. En hipper dan ooit. Ook Museum Boijmans Van Beuningen in Rotterdam springt in op deze trend met de tentoonstelling 'Handmade'.

JOKE DE WOLF

Puur, origineel en vakkundig: het ambachtelijke product hoorde al jaren bij het vaste repertoire van reclamemakers. Maar het was een beetje vals. U kent het wel: een kleurrijke scène aan tafel met een Italiaanse familie suggereert traditionele handgeperste olijfolie, terwijl die gewoon uit een Spaanse fabriek komt. Zwart-witbeelden van Amsterdam roepen het beeld op van een eeuwenlange traditie in kaasmaken, terwijl die kaasvoort pas in 1985 op de markt kwam. Een van de grootste biermerken van Nederland verkoopt vakmanschap en meesterschap.

Maar steeds vaker is de ambachtelijkheid oprecht. Zo heb je 'Bakkerswinkels' die op een aantal plaatsen in de Randstad te vinden zijn: plekken waar de producten 'worden bereid met plezier en liefde voor het ambacht', en die verkocht worden in de sloophoutinterieurs van huisontwerper Piet Hein Eek. Want ook bij ontwerpers en vormgevers is het ambacht weer populair. Zij kiezen steeds vaker voor oude technieken of patronen om hun ontwerpen in uit te voeren. Het kunstcollectief Studio Job gebruikt ambachtelijke technieken

in hun moderne kunst, van kamerscherm tot porselein.

Via de Nederlandse website 'Met de hand' en het Amerikaanse online- platform 'Etsy' kunnen vormgevers, handwerkers en knutselaars hun creaties nu ook wereldwijd presenteren en verkopen. Etsy stond dit jaar voor het eerst op de Huishoudbeurs, en zelfs ook al op muziekfestival Lowlands.

Wat is dat toch met dat ambachtelijke, het handgemaakte? Waarom kiezen voor het imperfecte, rafelige product in plaats van het gepolijste, machinaal gemaakte?

"Het is een complexe kwestie", vindt Mienke Simon Thomas. Ze is conservator vormgeving bij Museum Boijmans Van Beuningen in Rotterdam, en maakte de tentoonstelling 'Handmade, Lang leve het ambacht'. Eerst was ze behoorlijk pessimistisch over het ambacht, en vooral de toekomst daarvan. "De nostalgische hang naar oude ambachten is een oppervlakkig reclametrucje. Maar dat is niet het hele verhaal. Bij de jonge, hedendaagse ontwerpers die ik sprak voor de tentoonstelling zag ik tot mijn verbazing een oprecht verlangen naar oude technieken, naar vakmanschap, eerlijkheid."

In de tentoonstelling staat bijvoorbeeld een kabinet van karton uit 2013, ontworpen door Couzijn van Leeuwen; een houten tafel met een enorme (houten) kikker aan een kant van Hella Jongerius, en een 'meesterstuk', een mes met perfect omhullend houten doosje van Tijmen Klöne, uit 2011. Daarnaast staan en liggen meesterwerken en pronkstukken uit de negentiende en achttiende eeuw, of uit nog vroeger tijden. Simon Thomas: "Tot de industrialisatie was ambacht een noodzaak. Als je een mooi voorwerp wilde, had je vakmanschap nodig. Dat sloeg om

tijdens de industriële revolutie. Het is nu moeilijk voor te stellen, maar mensen waren dolblij toen ze massaproducten konden kopen. Opeens kon je perfect afgewerkte voorwerpen machinaal laten maken, voor een fractie van de prijs."

Precies bij dat omslagpunt ontstond ook de waardering voor het ambacht. Vergeleken met Engeland, België en Duitsland bleef Nederland achterop bij de industrialisatie, en moest het een inhaalslag maken op het gebied van industriële vormgeving. In de jaren zestig en zeventig van de negentiende eeuw verschenen de eerste opleidingen voor het ontwerpen van industrieel geproduceerde voorwerpen.

De ideeën van de Engelse Arts and Crafts-beweging - die terug wilde naar handmatig gevormde ontwerpen - en die van architect Gottfried Semper - die stelde dat schoonheid in een ontwerp nooit een doel op zich mag zijn - drongen ook tot de Nederlandse ontwerpers door. Ondertussen kwam de producerende industrie hier niet echt van de grond. Zo kwam het dat al twintig jaar later, bij de eeuwwisseling, het onderwijs volledig op het oude ambacht gericht werd, dáár lag de kracht van de Nederlandse productie. Keramiek met kunstige decoratie, tapijten en wandkleden, vaak met Indische invloed, werden ook buiten de landsgrenzen beroemd.

Toch moest het ambacht in Nederland nog verder beschermd worden. In 1897 kwam er een vakvereniging 'tot Vereedeling van het Ambacht'. Die werd ook gesteund door industriëlen: het leek hen zinvol een buffer te houden tussen de arbeider en de sociale bovenlaag. Maar de eerste vakvereniging voor ontwerpers, de Vereniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst, opgericht in 1904, was socialistisch. Die ontwerpers waren kunstenaars die volgens de socialisten 'de dageraad van de nieuwe tijd' verkondigden. Het werk van de ambachtslieden was dus niet alleen praktisch, maar had ook

een politieke en sociale functie.

Ambachtslieden investeren tijd, aandacht, vakmanschap en kunde en zorg in objecten. Persoonlijke toewijding, die bij een industrieel productieproces ontbreken. Maar hoe krijg je die eigenschappen in wol, klei, of in het hout? "Veel oefenen, en er veel tijd in stoppen", vertelt Sara Vrugt, die afbeeldingen borduurt op textiel. Ze is een van de kunstenaars die tijdens de expositie in het museum werkt. Vrugt is aan het oefenen met de Lunéville-naald waarmee je kraaltjes kunt vastzetten op de stof. Eén voor elk uur dat ze aan haar borduurwerk zit. Er zitten er al vijf, en er is nog nauwelijks iets te zien.

Filosoof Martin Heidegger schreef in 1936 een tekst over de vraag wanneer een kunstwerk werkt: Der Ursprung des Kunstwerkes. Volgens Heidegger is er een enkel moment waarop de materie - klei, aarde, zand -- overgaat tot kunstwerk. Een Sprung, die maar van korte duur is, waarbij een kunstenaar - of ambachtsman, in dit geval - een teveel aan geschiedenis, gebeuren, ervaring, omzet in materie. Die materie keert dan langzaam weer tot stof, maar heeft wel iets nieuws in de wereld gebracht.

Wat heeft zo'n voorwerp dan dat ziellose - want mechanisch geproduceerde - dingen niet hebben?

Cultuurfilosoof Walter Benjamin schreef, óók in 1936, een tekst over de politieke kracht van kunstwerken en reproducties: Das Kunstwerk im Zeitalter seiner technischen Reproduzierbarkeit. Inmiddels een beroemde tekst, die terloops ook het geheim van de aantrekkingskracht van het ambacht beschrijft. Een ambachtelijk gemaakt voorwerp kan je in dit geval zien als het kunstwerk, het industriële alternatief als de reproductie.

Benjamin heeft het over het onderscheid tussen het origineel, het echte kunstwerk, of in ons geval het ambachtelijke ding, en de

mechanische reproducties daarvan. Wat volgens hem van groot belang is, is de echtheid van het kunstwerk. Bij reproducties verkommt het zogenaamde aura van het kunstwerk, de werkelijke aanwezigheid van het werk.

In het geval van het ambacht is het dat aura, dat besef dat je een handgemaakt voorwerp in handen hebt dat 'origineel' is, en daarom net even afwijkt van de andere uit de serie. Dat geeft het voorwerp z'n magie. En natuurlijk bedoelde Benjamin vooral de grotere kunst, maar je zou het ook voor zoiets futiels als een cupcake kunnen zeggen, die cakejes die je zelf nog moet versieren.

Dat soort huisvlijt is onschuldig, maar volgens conservator Mienke Simon Thomas wordt ambachtelijkheid vaak overschat. "Ik heb laatst al mijn bloemenvazen thuis naast elkaar gezet, zonder rekening te houden met sentiment. De lelijkste was een zelfgemaakte vaas die ik van een familielid had gekregen. De mooiste kwam van de Ikea. Het is zo'n cliché om te zeggen dat alles dat in serie geproduceerd is, minder is."

Een tussenweg, waarbij producten op kleine schaal handmatig geproduceerd worden voor de consument, ontbreekt in Nederland. Simon Thomas: "Daarvoor hebben we te weinig een ambachtseconomie. Vandaar ook dat Manufactum, een Duitse warenhuisketen waar kleinschalig geproduceerde huishoudelijke artikelen en gereedschap worden verkocht, niet in een Nederlandse versie kan bestaan: daarvoor ontbreekt het ons hier eenvoudig aan bedrijven. En die komen er ook niet meer.'

Toch is er dus een groeiende waardering voor het ambacht. Cultureel econoom Arjo Klamer juicht het toe: "Kunstenaars durven weer over het ambachtelijke van hun vak te spreken. Deze trend biedt ook nieuwe kansen voor mensen die goed zijn met hun handen."

'Hand Made, Lang leve het ambacht', Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam, tot 20 mei.

Vandaag organiseert het museum een symposium rond het thema Hand Made dat op vertoon van museumkaartje gratis toegankelijk is.

Vakmanschap in tien stellingen

Conservator Mienke Simon Thomas wil met de tentoonstelling, het niveau van de discussie over het ambacht verdiepen. Ze stelde tien stellingen op over het ambacht die aanleiding kunnen zijn voor discussie.

1. Niet alles waar handmade op staat is met de hand gemaakt.
2. Het ambacht is eeuwenoud; de bijzondere waardering ervan nog geen 150 jaar.
3. Als alles weer handmatig moet, overleven we geen week.
4. Handenarbeid en techniek zijn even belangrijk als rekenen en taal.
5. Je laten inspireren door het ambacht impliceert geen terugkeer naar het verleden: leer van de geschiedenis, maar richt je op de toekomst.
6. Het ambacht kent talloos veel meer varianten dan klompen maken, pottenbakken en manden vlechten.
7. Het verwerven van vakmanschap maakt je gelukkig en een beter mens.
8. Niet alle ambacht is degelijk, eerlijk en uniek; er is ook waardeloos, vals en clichématig ambacht.
9. Ambacht en technologie zijn niet tegengesteld: ook 3D-printen en lasersnijden vereisen vakmanschap.
10. Omarm het ambacht, maar blijf kritisch.

Knutselen op het wereldwijde web

Voor wie graag knutselt en zijn of haar productie niet meer kan slijten bij familie en vrienden, of voor wie juist op zoek is naar unieke, handgemaakte producten, biedt het internet uitkomst.

Op Etsy.com en Metdehand.nl kan iedereen zijn of haar eigen kleine internetwinkel openen, in een paar muisklikken en tegen betaling van een percentage van de inkomsten. Zelfgemaakte producten, vintage meubels, cadeau-ideeën, taarten en knutselmateriaal worden overzichtelijk aangeboden op de pastelkleurige sites. De spulletjes, gerangschikt door de redactie in categorieën als 'Lentekriebels' en 'Pillow talk', worden de hele wereld overgestuurd. Etsy bestaat sinds 2005, heeft wereldwijd meer dan 22 miljoen kopers en bijna 1 miljoen 'winkels', in oktober 2012 is de Nederlandse 'vestiging' Metdehand.nl geopend.

Conservator Mienke Simon Thomas van het Boijmans Van Beuningen Museum: "Het is interessant om te zien hoe het internet die oude huiselijke tradities een nieuw leven inblaast. Op deze manier kun je specifiek inspelen op een behoefte. En er gaan miljarden in om."